

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Η πό ασύλληπτη τέχνη, ή πό μυστηριώδης, είναι ή μουσική. "Όλοι οι άρχαιοι λαοί έπίστευαν πώς οι θεοί τή έφανέρωσαν στους ανθρώπους. Καί τή συνέδεαν μέ τή θρησκεία, μέ τή μεταφυσική, μέ τή μαγεία. "Όλες οι τέχνες κρύβουν στις ρίζες τους μία δύναμη θεϊκή. Μέ τήν τέχνη ο άνθρωπος, ξεπερνώντας τήν όλη, έγγίζει τό Θεό. Οι ώραιότερες έφευρέσεις, κι' οι πιο τοιμηρές, όσο και να τιμούν τό άνθρωπινο πνευμα, όταν έξυπηρετούν ένα σκοπό πρακτικό, φαίνονται κατά βάθος ότι διέπονται από τό κοινό ένστικτο κάθε ζώου, τό ένστικτο τής αυτοσυντηρήσεως. Κι' οι πιο ποιητικές κατακτήσεις του ανθρώπου ο' όλα τά στοιχεία, στον άέρα, στο νερό, στότ ηλεκτρισμό, έχουν τήν πιζή τους βάση, τήν έξυπρέτηση των αναγκών τής βιοπάλης.

Η τέχνη όμως, όσο και να περιβάλλεται καμιά φορά μέ γυθαία στολίσια, δεν κατεβαίνει ποτέ κατά βάθος από τό πανόψηλο θronό τής. Γιατί ο σκοπός τής τέχνης είναι να όμορφώσει τή ζωή. Ξεπερνάει τήν ανάγκη. Προποθέτει τ' άπαράτητα στοιχεία τής ζωής, κι' φργεται αότη, άνοστολοισμένη, φωιστερή, να δώσει στήν ψυχή τό αίσθημα τής άφθονίας, του έχειλιτισματος, τής πολυτελείας τής ζωής. Η τέχνη είναι ότι τό όραμα στο λουλουδι, τό χρυσάφι στο δειλινό, ο άφρός στη θάλασσα, ο ψιθύρος στο δάσος. Όχι ή ούσία τής ζωής, αλλά ή δικαιοσή τής.

Τι ρόλο παίζει ή τέχνη στη ζωή του ανθρώπου, μπορεί κανείς ν' αντίληφθί όταν σκεφθί ότι δεν έλειψε και στους πιο πρωτογόνους λαούς. Όραιότερα τρώματα τής άνθρώπινης ψυχής δεν υπάρχουν παρά έκείνη οι χονδροειδείς και συγχινιτικές στην άφέλεια τους εικόνες που βρέθηκαν χαραγμένες στις πανάρχαιες σπηλιές. Κουνημένοι από χλιούς κινδύνους, δορμένοι από μόριες έννοιες, οι πρόγονοί μας τής λιθίνης έποχής εύρισκαν μία πνευματική άναφυχή στην ύπουτιπώδη αυτή ζωγραφική. "Όταν σκεφθί κανείς, υπό ποιές συνθήκες, στα βάθη μιάς σπηλιάς, ο πρώτογονος άνθρωπος, θαμάζοντας τή σκληρή όλη, τήν πέτρα, σκέφθηκε ν' άπεικονισή ένα ζώον π. χ. που τούκανε έντόπιση, πρέπει να όμολογήσει ότι τό έργο του αυτό, όξειτε αναλόγως όσο τοόλαχαιτο τό μεγαλύτερο καλλιτέχνημα των σημερινών αίωνων.

"Ότι οι εικαστικές τέχνες, ή πλαστική, ή ζωγραφική, έπαιξαν σπουδαίο ρόλο στη ζωή του ανθρώπου, στα πρώτα του άκόμη βήματα, έχουμε άναμφισβήτητες άποδείξεις—τά χιλια έτεχνα αλλά εύλόγιστα εύρηματα που μάς χαρίζει κάθε τόσο ή γή μέσα από τή ιστορική άγκαλιά τής.

Άλλά ή μουσική; Τι ρόλο έπαιξε στη ζωή; Πότε άνακάλυψε ο άνθρωπος τόν κόσμο των ήχων; Τι θέλησε να έκφρασει μ' αυτούς; Μεγάλα έρωτηματικά και πελώρια πρόβληματα που γιά να έξετασθούν ο' ελο τους τό πλάτος θα μάς παρέσυραν σέ άφάνταστο μάκρος.

Και πρώτα-πρώτα, τό μεγάλο πρόβλημα. Ποιά ήταν ή άρχή τής μουσικής; Τι έδωσε άφορμή στον άνθρωπο να νοιώσει τήν ύπέροχη δύναμη των ήχων; Και

πώς πρωτοτραγούδησε; Μέ τή φωνή ή μέ κανένα όργανο;

Οι γνώμες άντικρούονται. Χιλίες έκδοχές, χιλίες άπόψεις. "Ας δοκιμάσουμε κι' έμεις τό στήσιμο τό ταπεινό οικοδόμημα των συλλογισμών μας.

Ο πρωτόγονος άνθρωπος, ενώ έκοβε ζύλα, θα πρόσεε σίγουρα τό ρυθμικό χτύπημα του σκεπαριού στο δέντρο. Διάλου παράξενο, να θέλησε μέ τή φωνή να νοιώσει τό ρυθμό αυτό. Πιθανό άκόμα, άποσταμαένος από τή βαρεία αυτή δουλειά, ή όποια άλλη παράμοια, να παρατήρησε πώς άλάφρων ο κόπος όταν οι κινήσεις γίνονται συγχρόως, έμαθικές και ρυθμικές. Χτυπώντας τά χέρια του τό ένα έπάνω στο άλλο, ή μέ όποιο πρόχειρο μέσον, έδημιούργησε μία παράξενη τέχνη, που από τή μουσική είχε μονάχα άκόμη τό ένα στοιχείο. Τό ρυθμό.

Ρυθμός και μελωδία άποτελούν τά δύο άπαραίτητα στοιχεία τής μουσικής. "Αν ο άνθρωπος άνεκάλυψε μαζί τό ρυθμό και τή μελωδία ή πρώτα τό ένα κι' έπειτα τό άλλο, και πόσος καιρός έμειολάβρησε μεταξύ των δύο άνακαλύψεων, είναι ζήτημα άμφισβητήσιμο. Οι γνώμες άντικρούονται κι' εδώ, και κανένας από τους διαμαχομένους δέ μπορεί βέβαια να παρουσιάση άποδείξεις.

Ο ρυθμός στη δουλειά κι' οι μόριες φωνές στη φύση, ο ρυθμός δηλ. και ή μελωδία, συγχρόως σχεδόν θα έπαισαν στην αντίληψη του ανθρώπου. Τό καλύδωμα των πουλιών θα τους έκανε βέβαια καταπληκτική έντόπιση. Τό ψιθύρισμα του δάσους, ή βροντή, τό ούρλιαχτό του άνέμου, τό βουϊτό των έντόμων θα μεσημέρια του κοκοκαριού, χιλίες άλλες φωνές, πόσες μελωδίες γιά τό άγνό. έξεκούραστο αού των πρώτων ανθρώπων!

Τι τό παράξενο να θέλησαν να μιμηθούν αυτές τις φωνές; Τι τό παράξενο να τις έννοσαν μέ τόους ρυθμούς που ύπουσιπώδη σχηματίζονταν από φαντασία τους; Μέ τό ρυθμό τής δουλειάς, μέ τό ρυθμό του κόματος, μέ τό ρυθμό τής καπηλασίας, τό βαδισματος;

Διάλου παράξενο άκόμη τήν πρώτη μουσική να μη τή έννοούσαν χωρίς τή όρχηστρική, δηλ. χωρίς τή συμμετοχή του σώματος, μέ διάφορες κινήσεις, στη μουσική άπόδοση. Ο ρυθμικός ήχος ενός ζύλου άπάνω στο άλλο που συνάδευε τις ρυθμικές κινήσεις του σώματος, ίσως να ήταν μία ύπέροχη καλλιτεχνική άπόλαυση γιά τους άνθρώπους των σπηλιάων. Κι' όταν σκεφθί κανείς, ότι με μικρές παραλλαγές, είναι άκόμα και γιά τους άνθρώπους του 20ου αιώνας, μπορεί εύκολα ν' αντίληφθί τήν πρωταρχική δύναμη τής μουσικής.

Ο ρυθμός, ή μελωδία και τό χτύπημα ενός ζύλου ή ενός λιθιοριού, κι' έχουμε κιόλας τήν πρωτόγονη μουσική. "Από έκεί, ως τήν έφεύρεση των μουσικών όργάνων, ένα βήμα. "Ένα καλάμι στο στόμα κανενός παιδιού, θα τό μάγεψε μέ τήν όμορφιά του ήχου του. Θα παρατήρησαν πώς όσο πιο μεγάλο ήταν τό καλάμι, τόσο πιο βαθύ ήχο παρήγε. Κι' έφευρέθηκε ο αόλος. Οι κунηγοί καθώς τόδεσαν τα θηράματα, θσκουαν

τό διαπεραστικό βουϊτό της αιτιάς. Ένα έζλο κι Ένα έντερο ζώου τεταμένο. Το πρώτο έγχωρο όργανο είχε έφευρεθί. Με τό ρυθμό, με τη μελωδία, με τον αόλο και με τό τόξο, ό άνθρωπος εισήλα στο μαγικό ναό της πιο θεϊκής τέχνης.

Τι είναι ή μουσική;

Ίσως να πρέπει από αυτόο ν' άρχίσουμε. Χίλιοι όριοιοι έχουν δοθί. Κανένας δέν είναι τέλειος, κανέναν δέν περιλαμβάνει την άπέραντη έννοια της τέχνης αότης. Γι' αυτό είναι μάταιο ν' άπασχοληθούμε με νεκρούς όριοιούς. Ένα μοναχά θ' αναφέρω, εκείνον που συγκεντρώνει τις βαθύτερες έννοιες, την πιο σύντομη φράση. Μουσική είναι ή γλώσσα της ψυχής.

Όταν τραγούδησε ό άνθρωπος τό πρώτο του τραγούδι, όταν χτύπησε τά χέρια του για πρώτη φορά ρυθμικά, ίσως ή γλώσσα του να μην ήξευρε ακόμη να έκφραση παρά ελάχιστα έννοιες στοιχειώδεις. Πολλοί μάλιστα ύποστηρίζουν πως πρώτα τραγούδησε ό άνθρωπος κι' έπειτα μίλησε. Με τη μουσική—δοο πρωτόγονη, δοο ύποτυπώδη όμως,—τι άλλο θα θέλησε να έκφραση παρά τά συναισθήματα που πλημμύριζαν την ψυχή του;—Τό ξεχείλιμα ή της ζωής που τον έκανε να χτυπάει τά χέρια του ρυθμικά, ήταν ή έκφραση της χαράς του. Κι' ή θλιβερή, μακρόσυρτη κραυγή του στον πόνο, φάνερνε την λύπη του, χίλιες φορές πιο πολύ παρά δοο μπορούσε να την έκφραση με τό φτωχό του λεξιλόγιο.

Με την ίδια αναλογία, όπως ό πρωτόγονος ξεπερνούσε στούς ήχους τη γλώσσα, έτσι κι ό σημερινός άνθρωπος, με την περίτεχνη μουσική, ξεπερνάει τη γλώσσα του, κι' άς έχη αότή χιλιάδες λέξεις. Η ποιηση που συναγοιζείται τη μουσική, φαίνεται φτωχιά όταν συγκριθί με τη θεϊκή αότή τέχνη. Γιατί τά άραιότερα λόγια ποτέ δά μπορούν ν' αναταράξουν την ψυχή δοο μιά μουσική φράση. Αότη είναι ή θεϊκή ύπόσταση της μουσικής, και γι' αυτό όλοι ό λαοί τη συνέδεαν με τό θεό. Ασώληπτη πάντα, την υψώσαμε, μά δέ μπορούμε να την εξηγήσουμε. Όσο και να μελετήσουμε τούς κανόνες, δοο και να όρίσουμε μαθηματικά τις σχέσεις των ήχων, ή πραγματική έννοια της μουσικής μάς έφευγεί.

Όι εικαστικές τέχνες, και τό πιο τέλειο άνθισμά τους, μάς φαίνονται άβρα βέβαια όταν τις συγκρίνουμε με τη μουσική. Γιατί ή πλαστική, ή ζωγραφική, ξεκινούν από την ύλη. Έχουν πάντα πρότυπο ένα όλικό άντικείμενο. Η μεγαλύτερη φιλοδοξία ενός καλλιτέχνηο είναι να μιμηθί τη φύση, προσέβοντας βέβαια τη δική του την αντίληψη, άλλα χωρίς να τομιάει πάντως να ξεφύγη από την άλήθεια, από τη φύση. Ένώ με τη μουσική, ή μίμηση της φύσεως δέν παίζει ρόλο. Κι' άν παραδεχθούμε πως ή όθηση για μουσική δόθηκε στον άνθρωπο από την έπιθυμία να μιμηθί τις διάφορες φωνές της φύσης, πάντως ή μουσική όπως την έννοούμε, πηγάδει από τον έσωτερικό άνθρωπο. Δημιουργείται ολόκληρη στη φαντασία του συνθέτου. Η σύνθεσις μένει ή πιο μυστηριώδης, ή πιο άνεξηγητή δημιουργία.

Γι' αυτό, στούς άρχαίους λαούς, έδιναν ξεχωριστή πάντα θέση στον τραγουδιστή. Οι Ίνδοι, οι Άραβες, οι Αιγύπιοι, οι Κινέζοι, οι Έβραίοι, άμειβαν πλουσιοπάροχα τον τραγουδιστή. Κι' ή μουσική δέν έλειπε ούτε από τις θρησκευτικές τελετές τους, ούτε από τις χαρές ούτε από τις λύπες τους.

Ξέρουμε από τον Όμηρο τι σημασία έδιναν οι άρχαίοι Έλληνες στην τέχνη των ήχων. Και τούς τραγουδιστάς τούς τιμούσαν με τιμές βασιλικές.

Στην έποχή μας ή μουσική είναι ή τέχνη που παίζει τον κυριότερο ρόλο στη ζωή. Ίσως να μάς ξαφνίσει αότη ή διαπίστωση εκ πρώτης όψεως, άλλ' όταν σκεφθούμε άριώτερα, θα ίδουμε την τεραστία έκδοση της τέχνης των ήχων και στην καθημερινή μας ζωή ακόμα. Άς μ' αναφέρουμε προς τό παρόν τις συναυλίες. Άς πάρουμε την άπλη μουσική που συνοδεύει τις έκφράσεις της ζωής μας. Άς όρίσουμε από την έκκλησία. Δέ μπορούμε να φανταστούμε κατόνυ, λειτουργία, χωρίς ψαλμωδία. (Άλλο ζήτημα τώρα, κατά πόση ή έκκλησιαστική μουσική στην Έλλάδα εκπληρεί τον προοριό της). Στις τελετές, ή μουσική ύψώνει την ψυχή, δίνει τον ανάλογο γιορταστικό ρυθμό. Στη διασκόληο, όταν λείπει ή μουσική, είναι σάν να λείπει τό φώς.

Τό γραμμόφωνο και τό ραδιόφωνο, οι δυό καινούργιες κατακτήσεις του αιώνα μας, μάς έφεραν στό σημείο νακόμο διαρκώς, ποτέ σπληματικά, ποτέ ύποκεινείδητα, μουσική. Στά κέντρα, στα σπίτια, παντού, κίματα ήχηρά μάς κυκλώνουν. Συνήθισμα να ύπνοούμε, να κοιμώμαστε, να τρώμε, να σκεπτόμαστε, με μουσική. Αν και ή ύπερβολή αότη δείχνει άνομοιόρητη μάλλον ύποτίμητη της τέχνης παρά άληθινή άγάπη, έν τούτοις είναι μιά κατάσταση που διασηοφώθηκε σε όλες τις κοινωνίες και δύσκολα μπορεί να καταπολεμηθί.

Η άληθινή τέχνη καταφεύγει πάντα στην αϊθουσα της συναυλίας και του σοβούρο θέατρο. Έκεί οι πραγματικοί φιλόδομοι πηγαίνουν προσκυνήτες για τό ψυχικό λουτρό, που θα τους δώσει τη βροσιά. Τη λήθη της πεζής πραγματικότητας, που θα τους δείξει ένα γαλανό όρίοντα, όπου όλα είναι άμορφά, κι' ή χαρά κι' ή θλίψη. Ό σημερινός άνθρωπος δέν έχει την άεστία του ανθρώπου των σπληνων. Κι' όμως, άν ζήτασουμε βαθύτερα τη ζωή, άσφαλώς θα βρούμε πως ή ψυχή μας σήμερα έχει λιγώτερη ήρεμία από την ψυχή των πρωτόγονων.

Η καθημερινή ζωή έγινε άφάνταστα πολύπλοκη. Η αγαθήτης γάθηκε όλότελα σγυδόν. Η σχέση του ανθρώπου προς τον άνθρωπο διέπεται από χίλιους γραπτούς και άγραπτούς νόμους, που όλοι πνιγούν τό αδύρρητο φτεροτύγιομα της ζωής. Κι' οι πιο χαρούμενες ψυχές έχουν τις λωβωματικές τους. Όλοι ποθούν μιά φυγή. Τό όνειρο στά ζήνια είναι ή μεγαλύτερη παρηγοριά στη ζωή. Γι' αυτό, ή μουσική είναι ή πιο θεϊκή τέχνη, γιατί κρατεί τά μυστικά κλειδιά του όνειρου.

Γιά όποιον ξέρει να την άκούση, ή δύναμή της είναι άφάνταστη, σάν του όρημηκόο χεϊμάρου τό νερό. Όσο και ν' αντίστέκεται ή σκίψη, την άρπάζει, τη στροβιλίζει, παίζει μαζί της, όπου να την ύψωση στο γαλανό αϊθέρα της. Τότε πιά, όταν άρχίσει να λυκνίζεται ή ψυχή άπάντα στις γαλανές φτερούκες των ήχων, ή λογική σταματάει, ό ύπολογισμός σβήνει, τό προαίσθημα τό θελο, τό αϊάνιο, μάς πταίνεται την ύπαρη. Καμιά άλλη τέχνη δέν έχει αότη την πελώρια δύναμη. Γι' αυτό ή τέχνη των τεχνών είναι ή μουσική.

Πόσο στενά είναι συνδεδεμένη ή μουσική με την καθημερινή μας ζωή τό ζήτησάμο. Πόσο στενά συνδέεται με τις άλλες τέχνες και προπάντων με τη λογοτεχνία, μπορεί κανείς εύκολα ν' αντιληφθί όταν άνατρέξη στην άρχαϊότητα. Πέρα από την κλασική άρχαϊότητα, στούς πρωτόγονους πάλι λαούς. Τό πρώτο πνιγμα, οι πρώτοι δέδειξι στίχοι, σίγουρα θα γραφθήκαν άπάνω σε κάποια μελωδία. Άβύταντο να σκέφθεται ό άνθρωπος τό στίχο δίχωο μελωδία. Ξέρουμε καλά ότι τά ποιήματα των άρχαίων Έλλήνων, ήταν όλα συντασμένα σε μουσική. Και τό άτικό δράμα, στο κορόφωμα της τέχνης, τό τελευταίο καλλιτέγνημα των αϊώνων, όπως τ' όνομάει ό Βάγκνερ, ή μουσική έπαιζει πρωτεόνοτα ρόλο, συνάδευε τό λόγο, έβιβε την άνάλογη άτμόσφαιρα, τη συγκίνηση, την έκφραση, τη δικαίωση της τέχνης.